

**İ.DÜNYA SAVAŞINDA “KOP SAVUNMASI”
VE
ULUSAL BİRLİĞİMİZ AÇISINDAN ÖNEMİ**

Dr. Ayhan DOĞAN*

ÖZET

Zaman bakımından çok uzun bir süreyi, mekan bakımından ise çok geniş bir coğrafyayı etkisi altına alan Birinci Dünya Savaşı, askerî, siyasî ve sosyal açıdan büyük bir hadisedir. Bu savaşta yer alan Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Cephesi'nde gerçekleştirdiği Kop Savunması bu cephede gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşının seyrini değiştirecek kadar önemli bir savunma olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Birinci Dünya Savaşı, İtilâf Devletleri, Osmanlı Devleti, Kafkas Cephesi, Kop Savunması.

---

* Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

The First World War which influenced the great area as a land and long period as a time, is the great event in the aspect of military, political and social. Kop Defence which was realized by the Ottoman State in the Caucasian Front, became the important defence for changing the condition of Ottoman-Russian War.

Key Words

The First World War, Entente Powers, Ottoman State, Caucasian Front, Kop Defence.

Giriş

Yakın tarihimizde önemli bir yere sahip olan I. Dünya Harbi, Türk milletinin unutmaması gereken ibret sayfaları ile doludur. Çünkü bu harp, Batı dünyası için, Türklüğün yok edilmesini ve Anadolu'dan atılmasını hedef alan bir misyonun; "Şark Meselesinin" tatbik safhalarından biridir. Dolayısıyla bu harbin her anının bilinmesi ve üzerinde uzun uzun düşünülmesi; gerek şimdiki neslin, gerekse gelecek nesillerin üzerlerine düşen bir vazifedir. Ancak bu harbin, günümüze kadar yapılan araştırmalarda göz ardı edilen önemli safhaları da vardır. Nitekim, bu makaleye konu olarak seçilen "*Kop Savunması*"¹ bu cümledendir. Biz de bu çalışmayla böyle bir eksikliği gidermeyi amaçladık.

Bilindiği üzere, I. Dünya Savaşı, zaman bakımından çok uzun bir süreyi, mekân bakımından ise çok geniş bir coğrafyayı etkisi altına alan, askerî, siyâsî ve sosyal açıdan büyük bir hâdisedir. Osmanlı Devleti de bir oldu bitti ile Kasım 1914'te bu savaşa girmek mecburiyetinde bırakılmıştı. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle, birçok yeni cephe de açılmış oldu.² Bu da savaşın seyrini değiştirmiş ve İtilâf Devletleri'nin birçok plân ve hayâllerinin akamete uğramasına sebep olmuştur. Bu meyanda itilaf devletlerinin ve özellikle Rusya'nın hayal kırıklığına uğramasının nedenlerinden biri de "*Kop Savunması*" olmuştur. Gerçekten Kafkas cephesi'nde bir mevzi savunması gibi görünen "*Kop Savunması*" incelendiği zaman, bunun sıradan bir savunma olmayıp, Kafkas cephesinin ve dolayısıyla Osmanlı-Rus harbinin seyrini değiştirecek kadar önemli bir savunma olduğu ortaya çıkacaktır.

I. Kop Geçitinin Jeo-Stratejik Önemi

Coğrafyanın, savaşların gerek seyri, gerekse neticesi üzerindeki etkileri bilinen bir gerçektir. Zira "*Kop Savunması*"nı önemli kılan faktör de onun coğrafi konumudur. Bu nedenle bölgenin jeo-stratejik açıdan kısa bir tasvirini yapmak yerinde olacaktır.

1 Geniş Bilgi için bkz., Ayhan Doğan, **Kop (Bayburt) Savunması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1992.

2 Bu cephele: Doğu Cephesi (Kafkas cephesi); Güney Cephesi (Hicaz, Yemen, Mısır, Irak, Suriye, Filistin); Batı Cephesi (Galiçya, Romanya, Makedonya); Çanakkale Cephesi. Bu cephele hakkında geniş bilgi için bkz. Fahri Belen, **I. Cihan Harbinde Türk Harbi**- C.I-V, Gen. Kur. Basımevi, Ankara- 1964, 1967.

“*Kop Savunması*” Bayburt ili sınırları dahilinde bulunan Bahlı (Rakım 2980)-Kop (2600) dağlarının bulunduğu bölgede cereyan etmiştir. Bilindiği üzere bu muntika Doğu Anadolu’nun kuzey kısmını Karadeniz’e bağlayan Erzurum-Trabzon karayolu güzergahında bulunmaktadır. Eski çağlardan beri Doğu-Batı ticaretinde önemli bir yere sahip olan ve Tebriz’e kadar uzandı için “*İran Transit Yolu*” da denilen tarihî “*İpek Yolu*” buradan geçmekteydi.³ Bu güzergâhın en stratejik mevki ise Kop geçidiydi. Bu geçit, ATASE arşivinde bulunan bir belgede;⁴ “*Kop Köyü’nden Altuntaşı aşan yolun geçtiği geçit*” olarak tarif edilmekte ve “*buraya Kop Geçidi derler. ...*” denilerek, bölgenin stratejisi belirlenmekte ve aynı zamanda tahkim edilmesi istenmektedir. Bir başka belgede⁵ ise: “... menzil hudud-ı asliyesine hakimiyeti itibariyle gerek sevkü’l-ceyş ve gerek tabiyece ehemmiyet-i azimeyi hâizdir” denilerek, geçidin askerî açıdan önemi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, Kafkas cephesinde görev yapan Mareşal Fevzi (Çakmak) da hâtîrâtında bölgenin stratejik önemine dikkat çekmektedir.⁶

Zira bölgenin stratejik önemini yakinen bilen Rus orduları da ilk fırsatta Kop geçidine yöneleceklerdir. Mamafih Erzurum’u ele geçiren Rusların, burada güvenli bir şekilde kalabilmeleri için mutlaka Tercan ile Bayburt’u ele geçirmeleri gerekiyordu. Bayburt dışında Trabzon ve Rize’yi zapt eden Ruslar için artık hedefe ulaşabilmek; Gümüşhane-Kelkit-Erzincan hattını ele geçirmeye bağlıydı. Bu hattın en stratejik mevkiinin Bayburt olduğunu çok iyi bilen Ruslar, burayı bir an evvel işgal etmek için bü-

3 Erzurum-Bayburt-Trabzon yolunun tarihteki siyasi ve iktisadi önemi için ayrıca bkz. Ferhat Akyürek Sarımolloğlu, *Tüm Çevresiyle Bayburt ve Trabzon- İran Transit Yolu Bağlantısı*, Ankara-1976, s.6-10. Osman Turan; “Bayburt” maddesi, *İ. A., C.II*, İstanbul.1979 s.365-367

4 Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı (ATASE) Arş., Kl: 5264, D: 1-A 35, Fh: 20-31.

Bu belge, 5/6. 1.1332 tarihinde müfreze kumandan vekili namına Alpaslan tarafından 2. Alay Kumandanlığına yazılmıştır. Raporda yukarıdaki açıklamaların yanında 2. Alay Kumandanlığından 30. fırka ile olan bağlılık ve derecesinin bildirilmesi istenmektedir.

5 ATASE Arş., Kl: 5492, D: 269, HCl, Fh: 1.

6 Mareşal Fevzi Çakmak, *Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri*, Gen. Kur. Basımevi, Ankara-1936, s. 182, Mareşal Fevzi Çakmak, eserinin VI. bölümünde tafsilatlı bir şekilde III: Ordu hareketinden ve bilhassa bunun ağırlık merkezini teşkil eden 3. muntkadaki harekattan ve Bayburt civarındaki muharebelerden bahsetmektedir.

yük çaba sarf etmekteydiler. Bu merkezi de zapt ettikleri taktirde Trabzon'a ulaşacaklar ve böylece Trabzon limanından da istifade ile II.Türkistan kolordusuna destek vererek, Karadeniz sahil şeridine hakim olup, stratejik üstünlüğü ele geçireceklerdi⁷.

II. "Kop Savunması" Muharebeleri

Kop cephesindeki muharebelerin seyrine gelince: 15 Şubat 1916 tarihinde Erzurum'u işgal eden Rus orduları, bir taraftan Doğu Anadolu'da muhtelif istikametlerde taarruzlarına devam ederken, 19 Nisanda da Trabzon'u işgal etti. Rus orduları Başkomutanı General Yudenich, Erzurum'u işgalden sonra, 250.000 kişilik ordusuna hitaben yaptığı konuşmada : "Artık karşımızda Türk ordusu diye bir şey kalmamıştır. Çar'ın emri gereğince, haziran ayında İstanbul önlerinde olacağız. İleri!"⁸ demekteydi. Yudenich'in bu hedefe ulaşabilmesi ve sözünü yerine getirebilmesi için Trabzon-Erzurum yolunu bir an evvel kontrolü altına alması gerekiyordu. Bu ise ancak Kop dağını ele geçirmesi ile mümkündü.

Kop muharebeleriyle ilgili anıları derleyen yerel gazeteci merhum Osman Okutmuş, "Kop Savunması"nın Şubat 1916 senesinde nasıl başladığını derlediği kitapta şöyle ifade etmektedir.:

"Erzurum'un Ruslar tarafından işgal edildiğini ve düşmanın Aşkale-Bayburt istikametinde ilerlediğini haber alan bir cami imamı, cemaatı camiide toplayarak etkileyici bir konuşma yaptıktan sonra " düşmanın Bayburt'u işgal edebilmesi için tek yolun Kop dağı olduğunu ve öncelikle bu engeli geçmesi gerektiğini" belirterek halkı bu bölgenin savunulması için harbe davet etmiştir. Bunun üzerine bölgede oluşturulan milis kuvvetleri Kop Dağı'na hareket ederek oradaki Halid Bey komutasındaki kuvvetlerle birleşip bu savunmadaki yerlerini aldılar⁹.

7 Çakmak F , a.g.e., s.182. Ayrıca bkz. Emekli General Sadri Karakoyunlu, **Bayburt Tarihi**, Ankara,1990,s.256-257.

8 Osman Okutmuş, "Tarihin Işığında", **Bayburt Postası**, 21 Şubat 1991, Sayı: 3865, s. 112.

9 Osman Okutmuş, **Kop Dağlarında 6 Ay**, Bayburt- 1955,s.3-4.

5 Şubat 1916 günü Türk kuvvetlerinin bir kısmı, dağda müdafaa hattını hazırlarken diğer kısmının Aşkale kanadında çarpışan kuvvetlere katılması için hareket etmeleri emredilmişti.

Öte yandan Rus kuvvetleri komutanı karşılarında mukavemet gösterecek Türk kuvveti bulunmadığına kani olacak ki, bütün birliklerini Aşkale'ye yerleştirmişti. Diğer bir tabura da Bayburt istikametinde ilerlemek üzere emir verilmişti (8 Şubat 1916). Bu taburu, Paşadağı sırtlarına yerleştirilmiş olan, Yüzbaşı Reşit Bey komutasındaki Türk kuvvetleri karşıladılar. İki gün süren şiddetli muharebeler sonunda Rus taburunun büyük bir kısmı imha edildi. Geriye kalan kısmı ise ağırlığını bırakarak Aşkale istikametinde kaçmağa mecbur kaldı. Bu toprakların bir kısmının dahi kolayca alınmayacağını anlayan düşman kuvvetleri komutanı karargâhını Aşkale'de kurdu.

Türk kuvvetleri de Kop dağlarını müdafaa emrini aldı. Yüzbaşı Reşit Bey, ön mevzilerimizi iyice kuvvetlendirdikten sonra düşman kuvvetlerinin bütün taarruzlarını sonuçsuz bırakarak onlara ağır kayıplar verdirdi. Bu azimli müdafaa beş gün sürdü. Yüzbaşı Reşit Bey de Kop dağlarının müdafaasını kuvvetlerine mükemmel olarak tatbik ettirdi (3 Mart 1916).

4 Mart 1916 günü Bölük Komutanı Reşit Bey, bölüğünü, gösterilen mevzilere yerleştirdikten sonra Kop savunması komutanı Halit Bey¹⁰ ile görüşmüş ve Halit Bey de Reşit Beye; bundan sonra Çoruh müfrezesine katılmış olduğunu, almış olduğu emirler gereği, Kop dağlarından Soğanlı dağlarına kadar cephenin uzun müddet müdafaasına devam edileceğini söyledi.

Halit Bey, Reşit Bey ve emri altındaki diğer subaylarla yapmış olduğu bu görüşmeden sonra artık "*Kop Savunması*" başlamış oluyordu¹¹.

"*Kop Savunması*"nın başlamasından sonraki gelişmeler hakkında 32. fırka (tümen)'ya tabi 95. Alay Kumandanlığının muharebe tutanağında; Rus ordusunun iki aydan beri taarruza devam ettiği ve en ciddi taarruzla-

10 Halit (Karsıalan) Paşa (Tümgeneral)'nın Biyografisi için bkz. 3'üncü Or. K. Korg. Refik Tulga, **Gn. Halit Karsıalan'ın Biyografisi**, Erzurum -1963. Ayrıca bkz. **Türk Harp Tarihi Derslerinde Adı Geçen Komutanlar**, Harp Akademileri K. yay., İstanbul- 1983, s. 455-461.

11 Okutmuş, O., a.g.e., s. 3-9.

I. DÜNYA SAVAŞINDA "KOP SAVUNMASI" VE ULUSAL BİRLİĞİMİZ 1197
AÇISINDAN ÖNEMİ

rının da Karasu ve Çoruh havzaları ve bu havzaların ihtiva ettiği Erzincan, Bayburt mntkalarıyla, stratejik bakımdan büyük önem taşıyan Kop dağı ve çevresi olduğu, saldırılarını bu tarafa yönelten Rus kuvvetlerinin her saldırısında, cephede adeta insan yığınlarından bir kale oluşturduğu ifade edilmektedir¹². Nitekim 96. Alay'a bağlı 1. ve 3. Taburların kaydettikleri harp cerideleri¹³ 95. Alay'ın bu hususta vermiş oldukları bilgiyi teyit etmektedir. Zira bu durum cephedeki diğer yazışmalardan da gözlenmektedir¹⁴.

Bu yazışmalardan mart ve nisan aylarındaki muharebelerin çok şiddetli geçtiği, bir çok subay ve erin şehit olduğu, buna karşılık Ruslara da ağır zayıat verildiği ve Rus askerlerinden esirler alındığı anlaşılmaktadır. Bu esirler içerisinde Türkçe bilenlerin bulunduğu kaydedilmektedir¹⁵. Rus ordusu içerisinde Türkçe bilen askerlerin bulunması, bizde, bu askerlerin Türk asıllı (Azerbaycan veya Türkistanlı) olabileceği kanaatini uyandırmaktadır.

"*Kop Savunması*" sırasında cereyan eden muharebelerde Türk askerinin fevkâlâde şartlarda gösterdiği kahramanlık, yine O'nun kahraman kumandanları tarafından taltif edildi. Nitekim, 3.Ordu Kumandanlığıınca Kolordu ve fırka kumandanlıklarına tebliğ edilen telgrafta üstün hizmet gösteren erkân ve zâbitânın ödüllendirilmesi istenmektedir¹⁶. Subay ve erler, müte'addit muharebâtdaki fedâkârlığından dolayı 3.Ordu Kumandanlığının emri gereğince ordu, mntuka ve cephe kumandanlıkları tarafından "kordela" ve "takdirnameler" verilmek suretiyle taltif edildiler¹⁷. Ayrıca

12 ATASE Arş., Kl: 5492, D: 269, H.CI, Fh: 1.

13 ATASE, Arş., Kl: 5492, D: 269, H. C3, Fh: 1. ATASE, Arş., Kl: 5492, D: 272, H.C3, Fh: 1-1.

14 ATASE Arş., Kl: 5490, D: 238, H.C8, Fh: 1-13.; ATASE Arş., Kl: 5490, D: 238, H.C8, Fh: 1-13.; ATASE Arş., Kl: 5490, D: 238, H.C8, Fh: 1-13.; ATASE Arş., Kl: 5490, D: 238, H.C8, Fh: 1-13.; ATASE Arş., Kl: 5490, D: 238, H. C8, Fh: 1-13, 1-14.

15 ATASE Arş., Kl: 5492, D: 269, H. C1, Fh: 1-2.; 96. Alay 3. Tb. Harp Ceridesi Bkz. ATASE, Arş., Kl: 5492, D: 272, H.C3, Fh: 1-1.; Ayrıca, 96. Alay 1. Tb. Harp Ceridesi Bkz. ATASE, Arş., Kl: 5492, D: 269, H. C3, Fh: 1, 1-2...; ATASE, Arş., Kl: 5492, D: 269, H. C3, Fh: 1.1-1.

16 ATASE Arş, Kl: 5266, D: 46, Fh: 22-22-1.

17 ATASE Arş., Kl: 5490, D: 238, H. C8, Fh: 1-14 ve ATASE Arş., Kl: 5266, D: 46, Fh: 18.

3.Ordu komutanı Vehip Paşa, gönderdiği telgrafta Kop muhâriplerini başarılarından dolayı kutlamaktaydı¹⁸.

Nisan ayında yoğun bir şekilde devam eden Kop taarruzlarının mayıs ayında biraz hafiflediği anlaşılmaktadır. Bununla beraber, Vehip Paşa'nın emri üzerine haziranda tekrar Kop taarruzları başladı. 2-5 Haziran tarihleri arasındaki muharebelerde, Ruslara binlerce kayıp verdirildi¹⁹. Mütemediyen devam eden karşılıklı taarruzlar, temmuz ayında da devam etti. Neticede 12 Temmuz 1916 akşamı, Rus 4. avcı fırkasının topçu himayesinde bütün kuvvetiyle gelişen taarruzlarına karşı (imalı-2100- Kanlı kaya) hatında mukavemete çalışan Kop cephesi sarsılmağa başladı. Bunun üzerine cephe kumandanı Bahacddin Bey²⁰ Kop cephesinde daha fazla tutunamayacağını anlayarak ricat emri verdi. Bu da bütün taarruzları kanlı bir şekilde püskürten Çoruh cephesinin çekilmesini zorunlu kıldı.

Türk birlikleri hızla çekilmeye devam ederken, Fevzi Paşa (Çakmak) 15 Temmuz 1916 gecesi Bayburt'taki karargâhından ayrılarak, 16 Temmuz sabahı Trabzon yolu üzerindeki Balahor'a geldi. Öte yandan aynı gün, Bayburt, Rus birlikleri tarafından işgal edildi (16 Temmuz 1916). Vehip Paşa, verdiği direktifte: "3. ordu mecburiyet hâlinde (Cebice-Mans Şarkı-Lori Deresi Şarkı, Zülfe Dağı) hattına çekilerek Ziyaret dağında Lazistan Cephesi ile birleşecek" diyordu²¹.

"Kop Savunması" ile Rusların yaklaşık 6 ay gibi uzun bir süre oyalanması ve durdurulması sağlandı. Emekli General Sadri Karakoyunlu, hâdiseyi şöyle değerlendirmektedir:

---

18 Vehip Paşanın cepheye gönderdiği telgrafın tam metni: "Kop Cephesinde fedâkâr zâbitân arkadaşlarıyla yiğit asker evladlarının gösterdikleri müessir şehâmet (etkileyici cesaret ve yiğitlik) cidden mücib-i fahr ü mübâhâtum (övünç kaynağı) oluyor. Sebât ve metâneleleriyle (kararlılık ve dayanıklılıklarıyla) muzaffer Osmanlı silahının âlâ-yı kadri (yüce şerefi) uğrunda, târih-i askerimize daha bir çok şa'saa-dar (gösterişli, parlak)menâkıb-ı besâlet (övünülecek kahramanlıklar, yiğitlikler) edebileceklerine şüphe etmediğimi kendilerine takdîm ve samîmi selamlarının tebliğini rica ederim. Üçüncü Ordu Kumandanı VEHİB". ATASE Arş., Kl: 5490. D: 238, H. C8, Hh: 1-14.

19 Çakmak, F., a.g.e., s. 204-209.

20 Bahacddin Paşa (Tümçenaral)'in biyografisi için bkz., Karakoyunlu, S., a.g.e., s. 370- 371.

21 Çakmak, F., a.g.e. s. 227-230.

"Kop Dağı Bloku, düşman tarafından ele geçirilince, Türk 5. kolordusunun savunması çözüldü. Bundan anlaşılıyor ki 5,5 ay devam eden "Bayburt Savunması"nın kilidi Kop Dağı idi. Bu kilidin anahtarı düşman eline geçince, Türk askeri, kanını ve canını bu savunmanın devamı için oluk oluk dökmüş olmasına rağmen, bu dağlarda bir kâbe kutsallığı ile cesetlerinden âbideler bırakarak geri çekildi"²².

Böylece Erzurum'u aldıktan sonra "istikâmet Batı Anadolu" diyerek "Haziran'da İstanbul önlerinde olmayı hayâl eden(1)" Rus orduları başkomutanı General Yudenich; bu ayda Kop dağlarını bile aşamadı. Dolayısıyla Rus plânı, daha Kop'ta akamete uğramış oldu.

Kop cephesindeki iki tarafın zayıyatı hakkında kesin bir rakam söylemek bizce, oldukça güçtür. Zira o günün fevkâlâde şartları göz önünde bulundurulursa bu hususun açık bir şekilde tespitinin mümkün olamayacağı anlaşılır.

Bununla beraber, Fevzi Paşa (Çakmak), bu hususta genel bir değerlendirme yaparak, Rusların sadece Bayburt ve Erzincan'ı almak için beş ayda en az 33.000 zayıyat verdiklerini, bu rakama Trabzon'u almak için verdikleri zayıyat da eklendiği zaman Rus kaybının toplam 40.000'e ulaştığını bildirir. 3.Türk ordusunun ise 9700 şehit, 15.000 yaralı olmak üzere toplam 24.700 zayıyatı olduğunu ifade eder²³. Yine Fevzi Paşa: "yalnız 3.mıntıka bizzat mahallinde tuttuğum kuyudata (kayıtlara) nazaran Ruslardan beş ay zarfında alınan üsera yekûnu 3237 nefere baliğ olmaktadır. Bunlarla beraber 14 top, 29 mitralyöz de iğtinam olmuştur"²⁴ diyerek, 3.mıntıka bölgesindeki Bayburt müdafaasının ve muharebelerinin şiddet ve ehemmiyetini vurgular.

Yine Şark cephesinde yedek subay olarak görev yapmış merhum gazi Halil Ataman da hâtırâtında "Kop Savunması" ile ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Ataman, Kop dağlarındaki muharebelerin cereyan ettiği esnada kaleme aldığı bu hâtırâtında; "...Asıl kıyamet, Kop Dağı'nın yüksek-

22 Karakoyunlu, S., a.g.e., s. 265.

23 Çakmak, F., a.g.e., s.256-257.

24 Çakmak, F., a.g.e., gös.yer.

lerinde kopuyordu. Ve mukadderatımızı da o yerdeki boğuşma tayin edecek gibi görünüyordu”²⁵ diyerek Kop’taki çarpışmaların önemine dair çok isabetli tespitler yapmıştır. Bu da “*Kop Savunması*”nın ehemmiyetini ortaya koyması bakımından dikkate değer bir diğer kayıttır.

Kanaatimizce Türk ordusu ve milletinin “Kop Savunması”nı hangi şartlarda yaptığının bilinmesi de muharebelerin mukadderatı kadar kıymete haizdir. Zira bu muharebeler fevkalâde şartlarda ve çok büyük bir özveriyle yapılmıştır. Savunma esnasında karşılaşılan güçlükler bu durumu ortaya koymaktadır.

Gerek hâdiseyi yaşayanların hatıralarında gerekse arşiv belgelerinde, yaşanan bu güçlükler hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Buna göre soğuk, açlık, bit salgını, salgın hastalık; haberleşme ve istihbarat eksikliği belli başlı güçlüklerdir. Nitekim Everek (Örence) köyü ahâlîsinden olan Ahmet Aybaba, Kop muharebelerinde bulunmuş, müdafaa hattındaki çeşitli zorluklara cephede bizzat şahit olmuştur. Ayrıca Gazi Ahmet Aybaba, Rusların altı ay Kop dağlarında kaldığını, Türk askerinin bu dağlarda teçhizatsız, aç ve perişan bir vaziyette harp ettiğini ifade etmektedir²⁶.

Kop gazilerinden, Bayburt’lu Arifoğlu Mahmut Canmemiş²⁷ de; Kop’ta sadece düşmanla değil; aynı zamanda, açlık, bit ve soğukla da savaşıklarını anlatmıştır. Yine adı geçen gaziden rivayet edildiğine göre cephede açlık hâdisesi karşısında atların dışkılarından çıkan arpa taneleri temizlenerek kavrulup yenmiş, yine atın sağ tarafını keserek yedikleri bile vâkî olmuştur.

Soğuk ve kar, muharebe esnasında karşılaşılan güçlüklerin başında gelir. Zira bu iki faktör, hem askerin sıhhati açısından hem de ikmâl faaliyet-

25 Halil Ataman, *Esaret Yılları (Bir Yedek Subayın I. Dünya Savaşı Şark Cephesi hatıraları)*, Yay. Hazırlayan, Ferhat Ecer, İstanbul, 1990- s. 95.

H. 1306 yılında Niğde’nin Bor kazasında dünyaya gelen Halil Ataman, İhtiyat Zabiti (=Yedek Subay) olarak I. Dünya Harbine Kafkas Cephesi’nde gönüllü olarak katılmış ve esaretine kadar bu cephede görev yapmıştır. Merhum Gazinin o yıllarda kaleme aldığı hâtıratı ilgi çekici anılarla doludur.

26 **Ahmet Aybaba ile yaptığımız röportaj**, Bayburt-Everek (Örence) Köyü, 2 Mayıs 1991. (Röportaj ses bandı olarak kütüphanemizdedir).

27 Arifoğlu Mahmut Canmemiş (1312-1987) Kop müdafasına bizzat katılanlardan. Kendisi 1987’de vefat etmiştir. Burada verilen bilgileri oğlu Hayrettin Canmemiş’ten, 2 Mayıs 1991 tarihinde, Bayburt’ta bizzat dinledik.

I. DÜNYA SAVAŞINDA "KOP SAVUNMASI" VE ULUSAL BİRLİĞİMİZ 1201 AÇISINDAN ÖNEMİ

leri bakımından, harbin seyirini etkileyen önemli problemlere sebep olmuştur. Nitekim bir belgede; Altuntaş-Kop yolunun tamamen karla kaplı olması sebebiyle askerin güçlüğüyle hareket edemediği ve bu yolun yük arabalarının geçişine müsait bir hâle getirilemediğinden²⁸den bahsedilmekte, başka bir belgede²⁹ ise; kar yığınlarından oluşmuş setlerden söz edilerek harp mahallinin fevkâlâde şartları gözler önüne serilmektedir.

Bu imkânsızlıklar ve zorluklar yanında askerde, kolera tehlikesi de baş göstermiştir. Bu mesele 3. ordu Kumandanı Vehib'in Çoruh Müfreze Komutanlığına gönderdiği mesajdan anlaşılmaktadır. Buna göre; Vehib Paşa, ordunun sıhhati açısından önemli bir tehlike olan kolera hastalığına karşı, askere aşı yapılması ve bu hastalığa karşı gerekli tedbirlerin derhal alınmasını istemektedir³⁰.

Cephede haberleşme ve istihbaratla ilgili bazı sıkıntuların da yaşandığı görülmektedir. Nitekim muharebeler devam ederken, 46. Alaya bağlı 1. tabur'un, 96. Piyade Alayına tabi' 3. Tabura düşman zannederek ateş etmesi... Daha sonra gönderilen irtibat neferleriyle bu ateşin kestirilmesi, haberleşmede doğan aksaklıklardan kaynaklanmaktadır³¹. Cephede, birlikler arasındaki bu irtibatsızlıkların yanı sıra haberleşmede arıza ve malzeme (telefon makinesi, tel) sıkıntısının da çekildiği anlaşılmaktadır³².

"Kop Savunması"nda şehit olan Zâbitân ve Eratın durumuna baktığımızda bazı değerlendirmelerde bulunabiliriz. Arşiv kayıtlarına göre³³; şehâdet tarihlerinin daha çok Mart- Nisan 1332' (1916) de yoğunlaştığını görüyoruz. Bu durum, çarpışmaların bu günlerde daha şiddetli bir şekilde cereyan ettiğini gösteriyor.

Öte yandan, şehit olanları memleketleri açısından değerlendirdiğimizde, Şarkışla, Balıkesir, Aziziye, Tokat, Yozgat bölgeleri başta olmak üzere,

28 ATASE Arş., Kl: 5264, D: 1-A-35 Fh: 3-1.30. Fırka Komutanı Kaymakam Bahaeddin Bey'in, Çoruh Müfreze Komutanlığına 4.1.1332'de yazdığı rapor.

29 ATASE Arş., Kl: 5492, D: 269, HCl, Fh: 1, 1-1, 1-2.

30 ATASE, Arş., Kl: 5265, D: 1-B-40, Fh: 5, Ayrıca bkz. Çakmak, F., a.g.e. s. 257.

31 ATASE Arş., Kl: 5492, D: 272, H. C3, Fh: 1-1.

32 ATASE Arş., Kl: 5267, D: 50-9, Fh: 17-2-17-4.

33 Bkz., EKLER; Ek 1. Kop savunmasında şehit olanlar .

Anadolu'nun her bucağından bu muharebelere iştirak edildiği görülmektedir. Ayrıca bugünkü milli sınırlarımız dışında kalan Kudüs ve Halep bölgelerinden de şehit olanlar vardır.

Subay kadrolarından da,(Yüzbaşı,Üsteğmen, Teğmen ve Asteğmen) çok sayıda şehit verildiği dikkatimizi çekmektedir.

Diğer bir önemli husus da şehitlerin yaş durumlarıdır. Belgelerde, doğum tarihi itibarıyla bu muharebelere katılanların en yaşlısının 1290 (1873), en gencinin ise 1314 (1896) doğumlu olduğu görülmektedir. Bu durum, 20-40 yaş arasında eli silah tutan herkesin cepheye sevk edildiğini göstermesi bakımından fevkalâde ilgi çekicidir.

III. “Kop Savunması”nın Askerî Siyasî ve Sosyal Açından Sonuçları

I. Dünya Savaşında Kafkas Cephesinde cereyan eden “*Kop Savunması*”, askerî, siyasî ve sosyal açıdan önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Nitekim bu sonuçlar, Türkler için olduğu kadar , Ruslar için de büyük bir önem taşımaktadır. Zira I. Dünya Savaşı'nda İtilaf devletleri Çanakkale'yi aşamazken doğuda ise Ruslar Kop dağlarında önemli bir süre durduruldu. İşte bu gelişmeler İtilaf devletlerinin bir çok plân ve hayallerinin istedikleri şekilde gerçekleşmesini engellemiştir.

Doğuda Ruslara karşı, “*Bayburt Savunması*”nın kilidi sayılan Kop dağlarında verilen destansı mücadele sonunda, her ne kadar Bayburt'un işgaline engel olunamamışsa da, bu bölgede cereyan eden savunmanın ve muharebelerin Türk harp tarihindeki yeri ve önemi oldukça büyüktür. Zira, adı geçen muntıkada düşman, azımsanamayacak bir süre oyalanmış, aynı zamanda kuvvetlerinin büyük bir kısmı da yok edilmiştir.

Bu muharebede başta müdâfaa olmak üzere taarruz, karşı taarruz, takip, geri çekilme gibi her türlü strateji ve taktik kullanılmış ; araziden de büyük ölçüde istifade edilmiştir. Mareşal Fevzi Çakmak; “*Bayburt müdâfaası muvaffak olmuş bir Plevne sayılmalıdır*”³⁴ diyerek bu savunmanın önemini çok açık bir şekilde ortaya koyar.

34 Çakmak, F., a.g.e., s. 255

I. DÜNYA SAVAŞINDA “KOP SAVUNMASI” VE ULUSAL BİRLİĞİMİZ 1203
AÇISINDAN ÖNEMİ

Türk Milleti, burada da, Kanije, Akkâ, Plevne ve Çanakkale’de olduğu gibi, bir kez daha fevkalâde bir duyarlılıkla, vatan, millet ve hürriyet aşkıyla düşmana karşı tek yürek olarak mücadele etmiştir.

“*Kop Savunması*”nın diğer savunmalardan farklı bir yönü olduğu da söylenebilir. Çünkü Türk tarihinde adı geçen savunma savaşlarının hepsi daha evvel hazırlanmış tahkimatlı mevzilerde yapılmıştır. Halbuki “*Kop Savunması*” tamamen sahrâ tahkimatı ile kuvvetlendirilmiş mevzilerden yapılmış ve hareket faktörü bu savunma savaşında birinci rolü oynamıştır. Bir diğer önemli husus da, Bayburt’ta Türk kuvvetleri Plevne’de olduğu gibi Ruslara teslim olmamıştır.³⁵

“*Kop Savunması*”nın askerî tarihimiz açısından öneminin yanı sıra, Türk-Rus ve Türk-Ermeni münasebetlerinin bazı yönleriyle aydınlığa kavuşturulması bakımından da ayrı bir yeri vardır. Çünkü Ruslar, Anadolu üzerindeki geleneksel siyâsetlerini (sıcak denizlere inmek) bu dönemde tekrar icraata dökmek isterken, Ermeniler de bu cephede Ruslarla işbirliği yaparak “Büyük Ermenistan” hayallerini gerçekleştirmek istiyorlardı. Bu cümleden olarak daha önce ifade edildiği üzere Rus orduları Başkomutanı General Yudenich’in, İstanbul’u ele geçirmeyi hedefleyen konuşması söz konusu olan tarihî misyonu gerçekleştirmeye yöneliktir.

Öte yandan Ermenilerin, Doğu Anadolu’da Ruslarla birlikte hareket ederek Türk köy, kasaba ve şehirlerini ele geçirmeye çalıştıkları, tarihte eşine ender rastlanılan katliamlar yaptıkları bilinmektedir. Nitekim bu bölgede Rusların askerî harekâtlarının başlangıcından itibaren Ermeni desteğinin artarak devam etmesi bu durumu teyit etmektedir³⁶. Ermeniler Türk kültürüne ve dolayısıyla Türk isimlerine yabancı olmadıkları için bunu değerlendirme yoluna gittiler. Cephede boş durmayarak, “Ahmet, Mehmet ateş etme” hilesiyle Türk askerini aldatmaya çalışarak, Rus birliklerinin Türk müfrezelerine baskın yapmalarını sağlamışlardır³⁷.

35 Karakoyunlu, S., a.g.e., s. 292-293.

36 Mehmet Hocaoğlu, *Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler*, İstanbul, 1976, s. 775-782.

37 Çakmak, F., a.g.e., s. 205.

Savaş sırasında bütün bu hâdiseler cereyan ederken, toplumsal boyutu olan ve halkı derinden etkileyen bazı trajik olaylar da yaşanmaktaydı. Savunma bölgesinde bulunan bazı Türk köyleri boşaltılmış, Rus istilasıyla beraber göç kaçınılmaz hâle gelmiştir³⁸. Bununla birlikte ne zaman ve hangi şartlarda olursa olsun bir insanın doğup büyüdüğü, hâtırâlarını paylaştığı toprakları terk etmek mecburiyetinde kalması hiç de kolay bir hadise değildir. Bu bakımdan savunma bölgesinde bulunan bazı yerleşim birimleri halkının savaş sebebiyle hükümetçe göç etmeye zorunlu bırakılmaları, o bölgelerde bazı problemlerin çıkmasına sebep olmuştur. Ancak halk, yurt edindiği o yerleri terk etmek niyetinde değildir. Nitekim olayın tipik bir örneği, harp sahasında yer alan Orta Çimağıl köyünde yaşanmıştır. Halk, hükümet emrine uymayarak yerini yurdunu bırakmak istememiştir. Neticede zorla göçe tâbi tutulan Orta Çimağıl ahâlîsi³⁹ nin bu tavrının sebeplerini yöre halkının kendi özel sebeplerinin yanı sıra toprağa bağlılıklarında ve vatan sevgisinin yüceliğinde aramak gerekir. Zira, Kop dağında şehit olan bir erin üzerinden çıkan yavuklusuna yazmış olduğu şu mektup Türk milletindeki vatan sevgisinin en samimi bir ifadesi değil midir? Mektupta şöyle denilmektedir:

“Sevgili Ayşe,

Sana bu satırları cepheden, Kop dağlarından yazıyorum. Seni dünyada her şeyden çok sevdiğimi zannedirdim. Lakin yanılmışım. Beni affet... Kalbimi bilirsin doğruyu söylemekten zevk alırım. Dünyada meğer senden ziyade sevdiğim vatanım varmış. Vatan aşkı yanında senin aşkın, evet senin ateşli aşkın söndü... Sönük kaldı... fakat yine seni unutmadım, yine seviyorum. Bak, karşımda kanlı kanatları ile ölümü gördüğüm halde vakit buluyor, acele sana bu mektubu yazıyorum... Allah'a çok dua ettim. İnşallah eline geçer. Beni unutma. Lakin benim için ıstırap çekme. Çünkü ben mesudum... MEHMET⁴⁰ “.

³⁸ Bayburt'a 30 km. uzaklıkta bulunan Everek (Örence) köyünde yaşayan ve Kop muharebelelerine katılmış olan Ahmet Aybaba, kendisi muhacir olmamış fakat bölgedeki muhâcerât hâdisesine tanık olmuştur. Dolayısıyla bu elîm manzarayı, sanki o ânı yaşıyormuşçasına duygulanarak bize anlattı..Bayburt- Everek (Örence) köyü.,2 Mayıs 1991. Ahmet Aybaba ile yaptığımız röportaj (Ses bandı olarak kütüphanemizdedir).

³⁹ ATASE Arş., Kl: 5264, D: 1-A 31, Fh: 23 ve ATASE Arş., Kl: 5264, D: 1-A 35, Fh: 8.

⁴⁰ Mazlum Nusret Kılıçkiran, *Söyleyim Bayburt'un Vasfı Halini*, İzmir, 1975. s. 33.

I. DÜNYA SAVAŞINDA "KOP SAVUNMASI" VE ULUSAL BİRLİĞİMİZ 1205
AÇISINDAN ÖNEMİ

Kop dağlarında şehit düşen Mehmetleri tarih boyunca yctiştiren bir milletin elbette kendi tarihinden alacağı pek çok ibretler olmalıdır. Onun için "*Kop Savunması*" bir ibret nişanesidir. Bu sebeptendir ki, Bayburtlu'nun gözünde adeta bir şehitler abidesi⁴¹ olan Kop dağı ve bu bölgede Türk insanının verdiği destansı mücadele türkülerde, şiirlerde yaşatılarak ebedileştirilmiştir⁴². Ancak ne hazindir ki, bugün tarih kitaplarında adı bile geçmeyen, "*Kop Savunması*" şüphesiz ki Türk askeri ile Bayburtlu mücahitlerin ortaya koyduğu topyekün bir mücadelenin mahsulüdür. Nitekim bu mücadelerde şehit düşenlerin künyelerine baktığımızda Edirnelisinden Konyalısına, Şarkışalılarından Harputlusuna; hasılı bugünkü ulusal sınırlar dahilindeki hemen her vilayetimizden şehitlerin olduğunu görürüz. Hatta bugünkü ulusal sınırlarımızın dışında kalan vatan parçalarından da şehitlerin bulunması; bize Türk milletinin hangi şartlarda olursa olsun ulusal birlik ve bütünlüğünü korumak için her türlü fedakarlığı ortaya koyabileceğini göstermektedir.

Unutulmamalıdır ki; şehit kanlarıyla yazılmış olan bu destânın ve II. Plevne olarak tasvir edilen bu müdâfaanın Türk tarihinin bütünlüğü içerisinde lâıyk olduğu yeri tespit edilerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı ve bekası bakımından yeni nesillere aktarılması zarureti vardır.

---

41 Bkz; EKLER; Ek 2. Kop Şehitleri Âbidesinin resmi. Ayrıca bkz.; Ek 3: Kop Şehitleri Âbidesi şeref defterinden bazı sayfalar.

42 Bu konuda geniş bilgi için bkz., Yahya Akengin, "Şiirlerde Bayburt", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu**, Erzurum- 1989, s. 156. Kılıçkran, M.N., a.g.e., Bayburtlu Osman, "Kop Dağı" **Bayburt'un Sesi Dergisi**, Sayı:6., Ankara,1974. Selahattin Tuncer, "Ey Kop", **Bayburt'un Sesi Dergisi**, Sayı:8.,Ankara,1987. Ayrıca bkz. **Kop Şehitleri Anıtı Şeref Defteri**, Bayburt.

EKLER

EK 1: "KOP SAVUNMASI" NDA ŞEHİT OLANLAR⁴³

Rütbesi	Adı	Memleketi	Şehit olduğu Tarih
1. Yzb.	Musaoğlu İsmail Hakkı	ÇSKÜDAR	7 Nisan 1332
2. Yzb.	Daşınoğlu Emin	BURSA	25 Haziran 1332
3. Yzb.	Derviş oğlu Osman Ragıp	HARPUT	29 Nisan 1332
4. Yzb.	Tevfik oğlu Hafız M. Halit	HARPUT	29 Nisan 1332
5. Yzb.	Asım oğlu Cemil	ASİTANE	29 Nisan 1332
6. Yzb.	Kenan Bey ⁴⁴	?	?
7. Üçm.	Osmanoğlu Hüseyin	AMASYA	25 Haziran 1332
8. Üçm.	Şerif oğlu İbrahim	?	29 Nisan 1332
9. Üçm.	Yusuf oğlu Kâmil	ŞEHREMİNİ	30 Haziran 1332
10. Üçm.	Nezir oğlu Hasan	PERSEMBE	?
11. Tçm.	Abdülkâfir oğlu Mehmet Faik	SARAYKÖY	25 Nisan 1332
12. Tçm.	Ali Rıza oğlu Muhittin	SIVAS	25 Haziran 1332
13. Tçm.	Halil oğlu Münir	DERALİYE	25 Haziran 1332
14. Yd. Tçm.	Ahmetoğlu İbrahim Salih	HEYBELİADA	28 Mayıs 1332
15. Yd. Atçm.	Bahaddin oğlu Celâl	?	28-29 Nisan 1332
16. Yd. Atçm.	Salih oğlu Süleyman	KELKIT	29 Nisan 1332
17. Yd. Atçm.	Hüseyin oğlu Süleyman	İZMİT	20/21 Haz. 1332
18. Yd. Atçm.	Ömer oğlu Mehmet Hıfzı	MECİTÖZÜ	24/25 Haz. 1332
19. İhtiyat Zâbit Namzedi	Mustafa Oğlu Ali	?	2 Nisan 1332
20. İhtiyat Zâbit Namzedi	Emrullah oğlu H. Ali	KONYA	28 Nisan 1332
21. İhtiyat Zâbit Namzedi	Mehmet Oğlu Vehbi	NASLIÇ	28/29 Nisan 1332
22. İhtiyat Zâbit Namzedi	M. Sabri oğlu İsmail Hakkı	SIVAS	22 Mayıs 1332
23. İhtiyat Zâbit Namzedi	Osman oğlu Yasin	HARPUT	22 Mayıs 1332
24. İhtiyat Zâbit Namzedi	Ali Rıza	TRABZON	27/28 Haz. 1332

Tablo 2: Savunmada Şehit Olan Bazı Eratın Künyeleri

Adı	Doğ. Tar. Memleketi	Birliği			Şehit old. Tar.		
		Kor.	Tüm.	A. Bt.			
Mehmet oğlu Mehmet	1313 (1895) HALLEP	2	5	14	4	12	1 Mart 1332
Ali oğlu Mehmet	1290 (1873) BALIKESİR	2	5	14	4	12	1 Mart 1332
Mustafa oğlu Mehmet	1291 (1874) KONYA/ERMENEK	2	5	14	4	12	1 Mart 1332
Mustafa oğlu Muharrem	1303 (1885) KASTAMONU/GEREDEP	2	5	14	4	12	1 Mart 1332
Mustafa oğlu Mahmut	1297 (1879) BALIKESİR	2	5	14	2	8	12 Mart 1332
Şaban oğlu Nuh	1297 KARACABEY	2	5	14	2	8	12 Mart 1332
Ahmet oğlu M. Ali	1296 (1878) ESKİŞEHİR	2	5	14	2	?	13 Mart 1332

43 Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığının 19 Şubat 1972 gün, HRP. T.: 3214-72 Dök. Arş. 48 sayılı yazısı gereği, Kop Dağı muharebelerinde Kop cephesinde şehit olan ve kesinlikle kimlikleri tespit edilmişler.

Burada şu hususa dikkat çekmek istiyoruz. Tespit edilen şehit miktarı, nizâmî olarak askerlik şubeleri vasıtasıyla askere alınanları ihtiva etmektedir.

44 Genel Kurmay kayıtlarında rastlamamakla beraber, Kenan Beyin şehâdeti için bkz. Çakmak. F., a.g.e., s. 199. Ayrıca bkz. Bayburt Postası, 20 Şubat 1975. Sayı: 2746, s. 1.

I. DÜNYA SAVAŞINDA "KOP SAVUNMASI" VE ULUSAL BİRLİĞİMİZ 1207
AÇISINDAN ÖNEMİ

İsmail oğlu Mehmet	1310 (1892) UŞAK	2	5	14	2	8	13	Mart 1332
Süleyman oğlu Osman	1292 (1875) TIRİE	2	5	14	4	14	27	Mart 1332
Ali oğlu Seyit	1293 (1876) ANKARA	2	5	14	4	14	27	Mart 1332
Hasan oğlu Osman	1308 (1890) ÇAL	2	5	14	4	14	27	Mart 1332
İbrahim oğlu Mustafa	1290 (1873) EDİRNE	2	5	14	4	14	27	Mart 1332
Ahmet oğlu Mustafa	1296 (1879) BALIKESİR	2	5	14	4	14	27	Mart 1332
Mustafa oğlu Süleyman	1308 (1890) KUDUS	2	5	14	4	14	30	Mart 1332
Mehmet oğlu Raşit	1299 (1881) SÖĞÜT	2	5	14	3	10	30	Mart 1332
İbrahim oğlu Durmuş	1293 (1876) DİVALLI	2	5	14	4	14	30	Mart 1332
Nebi oğlu Abdullah	1299 (1881) DERSADEF	2	?	14	3	11	30	Mart 1332
Abdülkerim oğlu Abdullah	1310 (1892) HAYMANA	2	?	14	3	11	30	Mart 1332
Mehmet oğlu Abdülkerim	1298 (1880) BALIKESİR	2	5	14	4	14	30	Mart 1332
Bayram oğlu Kadir	1298 BURSA	2	?	14	3	10	30	Mart 1332
Salih oğlu Kadir	1309 (1891) İZMİT	2	5	14	4	12	1	Nisan 1332
Zekeriya oğlu Muhtetin	1300 (1883) ANKARA	2	5	14	2	?	1	Nisan 1332
Halil oğlu Musa	1297 (1879) MİLAŞ	2	5	14	4	12	12	Nisan 1332
Veli oğlu Şaban	1299 (1881) RİFAHIYE	2	5	14	1	?	12	Nisan 1332
Osman oğlu Halit	1312 (1895) GÖYNTİK	10	30	90	?	?	8	Nisan 1332
Hasan oğlu Osman	1307 (1890) KOÇHİSAR	10	30	90	1	5	8	Nisan 1332
Hüseyin oğlu Mehmet	1293 (1876) ŞARKIŞLA	10	30	90	1	1	8	Nisan 1332
Ali oğlu Mehmet	1294 (1877) YUNHAN	10	30	90	1	2	8	Nisan 1332
Ahmet oğlu Hüseyin	1304 (1887) ŞARKIŞLA	10	30	90	1	2	21	Nisan 1332
Ahmet Oğlu Dumuş	1298 (1880) ŞARKIŞLA	10	30	90	1	1	21	Nisan 1332
Ahmet oğlu Abdullah	1299 (1881) KOPRÜ	10	30	90	1	2	21	Nisan 1332
Ali oğlu Mehmet	1311 (1894) DARENDE	10	30	90	1	2	21	Nisan 1332
Mustafa oğlu Vehip	1308 (1890) DARENDE	10	30	90	2	1	21	Nisan 1332
Ahmet oğlu İsmail	1301 (1883) YOZGAT	10	30	90	1	3	22	Nisan 1332
Hasan oğlu Osman	1307 ŞARKIŞLA	10	30	90	1	1	22	Nisan 1332
Yusufoğlu Osman	1311 ŞARKIŞLA	10	30	90	1	3	22	Nisan 1332
Ahmet oğlu Mehmet	1296 (1879) YOZGAT	10	30	90	1	1	22	Nisan 1332
Bekir oğlu Mustafa	1300 (1882) ŞARKIŞLA	10	30	90	1	2	22	Nisan 1332
Mustafa oğlu Mehmet	1309 (1891) TOKAT	10	30	90	1	1	23	Nisan 1332
Osman oğlu Mustafa	1310 (1892) KARAHİSAR	10	30	90	1	1	23	Nisan 1332
Ahmet oğlu Mahir	1313 (1895) ŞARKIŞLA	10	30	90	1	1	23	Nisan 1332
Ahmet oğlu İbrahim	... TOKAT	10	30	90	1	2	26	Nisan 1332
Halil oğlu Hüseyin	1300 (1882) ZARA	10	30	90	1	2	26	Nisan 1332
Salih oğlu Mehmet	1302 (1884) SİVAS	10	30	90	1	2	26	Nisan 1332
Sadık oğlu Hüseyin	1311 (1893) GÜMÜŞHACIKOYU	10	31	90	?	5	27	Nisan 1332

Abdullah oğlu Mustafa	.. ZİLE	10	30	90	2	5	27 Nisan 1332
Halil oğlu Mürsel	1293 (1893) ŞİRAN	10	30	90	2	5	27 Nisan 1332
Seyit oğlu Ahmet	1311 (1893) GÜRÜN	10	30	90	1	3	28 Nisan 1332
İbrahim oğlu Ahmet	1312 (1894) VEZİRKÖPRÜ	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Mahmut oğlu Hüseyin	1305 (1887) SÜRMENE	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Hasan oğlu Hüseyin	1310 (1892) ÇORUM	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Hazim oğlu Hamdi	1312 (1894) AZİZİYE	10	30	?	1	1	28 Nisan 1332
Ali Oğlu Halil	1298 (1880) ŞARKIŞLA	10	30	90	1	3	28 Nisan 1332
Mahmut oğlu Süleyman	1297 (1879) AZİZİYE	10	30	?	1	1	28 Nisan 1332
Yakup oğlu Dursun	1310 (1892) ŞİRAN	10	30	90	1	3	28 Nisan 1332
Mehmet oğlu Osman	1309 (1882) ŞARKIŞLA	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Ali oğlu Mehmet Ali	1314 (1896) KARAHİSAR	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Abdullah oğlu Mehmet	1301 (1883) AZİZİYE	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Hasan oğlu Mehmet	1293 (1876) ŞARKIŞLA	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Abdullah oğlu H. Mehmet	1300 VEZİRKÖPRÜ	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Halil oğlu Mehmet	1307 (1887) MUCUR	10	30	90	2	5	28 Nisan 1332
Mustafa oğlu Mehmet	1307 (1889) KÜRE	10	30	90	2	5	28 Nisan 1332
Mehmet oğlu Mustafa	1312 (1894) TOKAT	10	30	60	1	?	28 Nisan 1332
Hasan oğlu Mustafa	1310 (1892) AZİZİYE	10	30	90	2	6	28 Nisan 1332
Halil oğlu Mustafa	1295 (1878) TOKAT	10	30	90	1	1	28 Nisan 1332
Şerif oğlu Hüseyin	.. BAYBURT	10	30	90	2	6	29 Nisan 1332
İbrahim oğlu Yusuf	.. İSPIR	10	30	90	1	3	29 Nisan 1332
Salih oğlu İshak	1300 (1882) EDİRNE	10	30	90	1	3	1 Mayıs 1332
Şükrü oğlu Yusuf	.. ERZURUM	10	30	90	2	6	1 Mayıs 1332

I. DÜNYA SAVAŞINDA "KOP SAVUNMASI" VE ULUSAL BİRLİĞİMİZ 1209
AÇISINDAN ÖNEMİ

EK 2:KOP ŞEHİTLERİ ÂBİDESİ

Ey Yolcu!

Bu anıt, 1918 yılında KOP yörelerinde ve Çorum hazinesinde olan en acı ve çetin savaşlarda savaşmış, kanlı ve canlı ile **İKİNCİ PİLEVNE** yi yaratan savaşta
Türk şehitinin vez hatıralarına ilhak edilmiştir.

Bu anıtı yapan, hoc karış topraklarda bir Şehid'in mübarek canı ve her anında
kahrından saymaya değer kemiklerin yalın anıtıdır.

Ölmüş, yaşamış, ulkâ, dâimâda tâkî, insanlarda rehber ve hayranlık kaynağıdır.

Yapılı Tarihi: 15 Mayıs - 16 Temmuz 1962

ANIT

Bu anıt ve Şehitler Bütün **BAYDURT** halkı ile Adana Garnizonu ve tüm devlet kuvvetleri
Kurtuluş Albay Bedrettin Demirel tarafından yaptırılmıştır.

EK 3:KOP ŞEHİTLERİ ÂBİDESİ ŞEREF DEFTERİNDEN BAZI SAYFALAR

Birinci Dünya savaşına katılan Kocaeli Şehitleri ismi, 3. ordu ve Baybuzatlıların Kocaeliye ve vefat hareketleri ve gayretleri ile vücut bulan bu anıta şereftinden bahsediyorum. Anıta meydanına gelmesi şereftinden edemeye müminet ve Şehitlere rahmet dileklerini sunuyorum.

Gözetür BSK.

27. Tem. 1985

ayg.
[Signature]

KOP
20.08.1985

Kocaeli Baybuzatlılarımızın abidesinin inşaatına katkılarından dolayı Şehitleri ismi Kocaeliye ve vefat hareketleri ve gayretleri ile vücut bulan bu anıta şereftinden bahsediyorum. Anıta meydanına gelmesi şereftinden edemeye müminet ve Şehitlere rahmet dileklerini sunuyorum.

[Signature]
Kocaeli Baybuzatlıları
27.08.1985

8.8.1985

Birinci dünya savaşında KOP jandarmasında
kustara korse en önemli muharebelerde
birini vatan ayılarca dayanıp Baybuzatlı
düşmanı sokmayan kahraman ordumuzun
kayyüh şehitlerini saygı ile anıyorum
rahmeti sad olsun.

Turgut Özalp
Başbakan

[Signature]